

Nr 156

Utlåtande i anledning av motioner om överförande av värnpliktiga jordbrukare m. fl. till lokala försvarsförband.

(1:a avd.)

Motionerna

I de likalydande motionerna I: 444 av herrar Svanström och Axel Georg Pettersson och II: 506 av herr Persson i Heden m. fl. har hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om att 1966 års värnpliktskommitté ges i uppdrag att pröva frågan om jordbrukares och andra jämförbara företagens överförande till lokala försvarsförband i syfte att reducera de negativa verkningarna av driftavbrott vid fullgörande av repetitionsövningar i enlighet med vad i motionerna anförts.

Remissyttrandena

Utskottet har i den ordning 46 § riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttranden från överbefälhavaren och värnpliktsverket.

Överbefälhavaren erinrar inledningsvis om att gällande bestämmelser för befrielse från tjänstgöring i krigsmakten under krig och i fred i stor utsträckning tagit hänsyn till bl. a. jordbrukarnas problem.

Vidare framhålles bl. a. att 1966 års riksdagsbeslut om förändrat värnpliktsutbildningssystem innebär flera förändringar av tjänstgöringsskyldigheten i fred. Antalet krigsförbandsövningar ökades från tre till fem medan övningarnas längd för huvuddelen av de värnpliktiga minskades från 30 till 18 dagar. Den förkortade övningstiden synes vara ägnad att minska de problem som uppstår för ensamföretagarna. Värnpliktsutredningen anförde i sitt betänkande att jordbrukets behov av arbetskraft i fred skall beaktas särskilt, men att detta liksom hittills efter »noggrann behovsprövning och i rimlig omfattning bör kombineras med anstånd, permission och tjänstledighet för den enskilda värnpliktige».

En lösning av jordbrukarnas m. fl. speciella problem enligt det förslag som motionärerna framför skulle innebära ett stort ingrepp i det nyligen efter flera års utredning moderniserade värnpliktssystemet.

Problemställningen är gemensam för krigsmakten men berör främst för-

hållandena inom armén. Arméns värnpliktiga krigsplaceras i fältförband mellan ungefär 20—35 år och överförs därefter i princip till lokalförsvarsförband. Ett mycket begränsat antal värnpliktiga krigsplaceras i hemvärnet.

Om samtliga värnpliktiga, sysselsatta inom »ensamföretag», skulle undantas från krigsplacering i fältförbanden skulle detta enligt arméchefens bedömning innebära en minskning av antalet disponibla för krigsplacering i dessa förband med storleksordningen 50 000 man. Konsekvenserna härav skulle bli en omvandling av fältförband i denna utsträckning till lokalförsvarsförband (motsvarar åtta brigader) eller en väsentlig höjning av krigsplaceringsåldern i fältförbanden med åtföljande kvalitetsförsämring inom krigsorganisationen som följd. Inget av dessa alternativ är operativt godtagbart med nu gällande inriktning av krigsorganisationsutvecklingen. Personal krigsplacerad i lokalförsvarsförband genomför krigsförbandsövning av samma omfattning som fältförbandens personal. Ett överförande av värnpliktiga till lokalförsvarsförband innebär alltså inte valfrihet för den värnpliktige att förlägga repetitionsutbildningen till tid som bäst passar den civila yrkesutövningen. Det är i detta sammanhang att notera att frågan om repetitionsutbildningens inpassning under året noggrant prövades av VU 60 i samråd med arbetsmarknadsstyrelsen. Krigsförbandsövningarna för lokalförsvarsförbanden är f. n. koncentrerade till våren.

En krigsplacering i hemvärnet med tjänstgöringsskyldighet i fred av föreslagen omfattning innebär en förändring av hemvärnets karaktär från en organisation som rekryteras på frivillighetens väg till ett blandat obligatoriskt och frivilligt hemvärn. En sådan förändring skulle vara olycklig för hemvärnet. Därtill kommer att hemvärnets stridsskola inte kan motta ett utbildningsansvar av den omfattning som det här maximalt kan bli fråga om (årlig övning med 12 000—25 000 man, vilket motsvarar 10—20 % av hela arméns repetitionsutbildningsansvar). En centralisering av utbildningen till stridsskolan skulle därutöver bl. a. medföra den nackdelen att repetitionsutbildningen inte genomförs i områden där förbanden mobiliserar och avses användas i krig. Detta är ett operativt krav. Ökade sociala olägenheter i förhållande till nuvarande system synes bli följderna av den föreslagna centraliserade utbildningen genom att resvägarna till hemorten blir längre för ett stort antal värnpliktiga. Därmed minskar också möjligheterna att på fritid sköta sina civila angelägenheter.

Stora delar av det civila samhällets verksamhet måste fortsätta inom totalförsvaret i händelse av krig. Verksamheten tillgodoses med erforderlig arbetskraft främst genom ianspråktagande av icke värnpliktig personal. Vissa värnpliktiga ges därutöver uppskov, dvs. befrielse från tjänstgöring vid krigsmakten i krig. Planläggningen härför åvilar arbetsmarknadsstyrelsen i samverkan med bl. a. överbefälhavaren.

Värnpliktig kan om synnerliga skäl föreligger beviljas anstånd med repetitionsutbildning. Därigenom kan efter prövning från fall till fall sådana

värnpliktiga som oundgängligen måste bedriva sin civila verksamhet få sin tjänstgöringsskyldighet senarelagd.

Krigsmakten har nu börjat tillämpa det nya system för värnpliktsutbildning som riksdagen beslutade 1966. Det kommer att ta ytterligare 6—7 år innan systemet är fullt genomfört vad gäller repetitionsutbildningen. Motionärernas förslag skulle innebära att principerna för uppbyggnaden av krigsorganisationen, främst inom armén, förändras med en väsentlig sänkning av kvalitén som följd.

De av motionärerna påtalade problemen bör lösas i enlighet med de bestämmelser som f. n. gäller. Överbefälhavaren bedömer att dessa ger erforderligt utrymme för att tillgodose de mest angelägna önskemålen från ensamföretagare.

Överbefälhavaren finner ingen anledning att nu ålägga 1966 års värnpliktskommitté ett tilläggsuppdrag i enlighet med motionärernas förslag men erinrar om att kommittén f. n. överser vissa frågor som ansluter till i motionerna behandlade problem. Bland annat undersöks vilka åtgärder som bör vidtas för att underlätta användning av värnpliktiga inom hemvärnet inom ramen för den av chefen för armén fastställda uttagningskvoten. Dessa åtgärder är i första hand inriktade på att tillföra hemvärnet befälspersonal.

Värnpliktsverket framhåller bl. a. att det enligt 6 kap. uppskovskungörelsen (SFS 1959: 146) om kollektiv yrkesledighet m. m. tillkommer arbetsmarknadsstyrelsen att i samråd med överbefälhavaren, riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap och statens jordbruksnämnd fastställa för vilka yrken behov av kollektiv yrkesledighet föreligger. Arbetsmarknadsstyrelsen har med anledning härav utfärdat bestämmelser angående fordringar för att erhålla s. k. uppgiftskort för jordbrukare m. fl. Dessa uppgiftskort är indelade i olika grupper alltefter angelägenhetsgrad för ledighet från militärtjänst. Antalet uppgiftskort för jordbrukare är ca 37 000. Vilka som innehar dessa uppgiftskort finnes registrerat vid truppregistreringsmyndigheterna. Detta innebär att om så erfordras kan dessa värnpliktiga om de är i tjänst omedelbart hemförlovas och om de icke är i tjänst icke inkallas.

I betänkande avgivet av 1960 års värnpliktsutredning (SOU 1965: 68 s. 106—113) har frågan om värnpliktiga jordbrukares militärtjänstgöring utförligt behandlats. Angående anstånd med tjänstgöringen för denna yrkeskategori har utredningen bl. a. påpekat att det ansetts vara motiverat att bevilja anstånd men att en skärpning av tillämpad praxis vid beviljande av anstånd bör kunna begränsa anståndens omfattning i synnerhet som en förkortning av krigsförbandsövningarnas längd skett. För huvuddelen omfattar denna vid armén endast 18 dagar.

Krigsförbanden, med undantag av enstaka, särskilt angivna förband, övas vart fjärde år med möjlighet till tillfälliga, mindre avvikelser härifrån (proposition nr 106 år 1966 s. 136). Det stora flertalet av värnpliktiga krigs-

placeras efter fullgjord grundutbildning vid fältförband där de bl. a. fullgör två krigsförbandsövningar. Därefter bör om möjligt ske placering i personalersättningsreserv, varefter de krigsplaceras vid lokalförbandsförband. På grund av den begränsade tillgången på värnpliktig personal är antalet värnpliktiga som får krigsplaceras vid hemvärnet begränsat.

Som framgår av ovanstående är bestämmelser för att tillvarataga jordbrukarnas intressen då det gäller anstånd m. m. från fullgörande av militärtjänst väl tillgodosedda.

En generell bestämmelse att alla jordbrukare efter grundutbildning skall krigsplaceras vid hemvärnet kan med hänsyn till behovet av utbildad personal som erfordras i krigsorganisationen icke tillstyrkas.

Utskottet

De strukturförändringar, som vårt näringsliv undergått under de senare åren, aktualiserar enligt motionärerna frågan om vissa jordbrukares och andra företagens möjligheter att fullgöra repetitionsövningar på tider som från företagets synpunkt är minst känsliga för driftstörningar. Mot bakgrund bl. a. härav bör enligt motionärerna prövas, huruvida dessa företagarkategorier kan överföras på hemvärns- eller andra lokala försvarsförband sedan den första grundläggande utbildningen fullgjorts.

Utskottet vill erinra om att nya grunder för utbildningen av de värnpliktiga beslutades av riksdagen år 1966. Härvid har även förevarande problem behandlats (prop. 1966: 106, s. 136).

I sitt av riksdagen godkända utlåtande i ärendet uttalade andra lagutskottet (2LU 1966: 48, rskr. 271): »Utskottet delar departementschefens uppfattning att den i utredningen gjorda avvägningen mellan militära och civila behov är i allt väsentligt lämplig och att förslaget därför är en god grund för en reform av värnpliktsutbildningen.»

Enligt vad som framgår av remissyttrandena torde ett överförande till hemvärns- eller andra lokala försvarsförband medföra vissa olägenheter. En ändrad krigsplacering från fältförband till lokalförbandsförband av här ifrågavarande värnpliktiga skulle innebära en omvandling av fältförband till lokalt försvarsförband och en väsentlig höjning av krigsplaceringsåldern i fältförbanden med åtföljande kvalitetsförsämring inom krigsorganisationen som följd. Personal krigsplacerad i lokalförbandsförband genomför krigsförbandsövning av samma omfattning som fältförbandens personal. Ett överförande av värnpliktiga till lokalförbandsförband innebär alltså inte valfrihet för den värnpliktige att förlägga repetitionsutbildningen till tid som bäst passar den civila yrkesutövningen.

Vidare framhålles att en krigsplacering i hemvärnet med tjänstgöringskyldighet i fred av föreslagen omfattning innebär en förändring av hem-

värnets karaktär från en organisation som rekryteras på frivillighetens väg till ett blandat obligatoriskt och frivilligt hemvärn. En sådan utveckling bedöms vara olycklig för hemvärdet. Hemvärdets stridsskola anses inte kunna motta ett utbildningsansvar av den omfattning som det här maximalt kan bli fråga om.

Genom nu gällande regler om uppskov resp. anstånd ges dessutom möjlighet att tillgodose de mest angelägna önskemålen från ensamföretagare.

Under hänvisning till vad sålunda anförts är utskottet inte berett att tillstyrka motionerna.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionerna I: 444 och II: 506.

Stockholm den 18 november 1969

På statsutskottets vägnar:

GÖSTA BOHMAN

Vid ärendets slutbehandling inom utskottet har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Fritz Persson (s), Rikard Svensson (s), Axel Andersson (fp), Virgin (m), Ivar Johansson (cp), fru Wallentheim (s), herrar Mårtensson (s), Bertil Petersson (s), Per Jacobsson (fp), Bengt Gustavsson (s), Bengtson (cp), Herbert Larsson (s), Eric Peterson (fp), Högström (s) och Strandberg (m) samt

från a n d r a kammaren: herrar Bohman (m), Karlsson i Olofström (s), Mellqvist (s), Eliasson i Sundborn (cp), fru Lewén-Eliasson (s), herrar Bergman (s), Lindholm (s), Mattsson (cp), Johansson i Norrköping (s), Enskog (fp), Alemyr (s), Tobé (fp), Dahlgren (cp), Gustavsson i Ängelholm (s) och Petersson i Gäddvik (m).